

Received-Makale Geliş Tarihi 04.03.2024
Published-Yayınlanma Tarihi 31.05.2024
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 11(107), 989-995

Review Article / Derleme Makale
10.5281/zenodo.11405686

Adem Çete
<https://orcid.org/0009-0000-0747-2594>
Milli Eğitim Bakanlığı, Nevşehir / TÜRKİYE

Meral Bozoğlu Çete
<https://orcid.org/0009-0001-7661-7328>
Milli Eğitim Bakanlığı, Nevşehir / TÜRKİYE

Eğitimin Kalkınma Sürecindeki Rolü

The Role of Education in the Development Process

ÖZET

Kalkınma kavramı genel bir ifadeyle bireylerin refah düzeyini yükseltmek amacıyla siyasi iktidarların belirli ekonomik ve toplumsal politikalar izleyerek toplumsal yapıyı değiştirme girişimini ifade ederken eğitim ise bireylere yaşamlarında gerekli olan bilgi ve yeteneklerin sistematik bir şekilde verilmesi, toplumsal ve ahlaki değerlerin kazandırılması sürecini ifade etmektedir. Eğitim bireyin bilgi, beceri, tutum ve davranışlarında değişiklik meydana getirme; kültür kalıtımının kuşaktan kuşağa aktarılma süreci olarak düşünülebilir. Kalkınma ise ülkelerin egemenliği ile de ilintili olan, toplumsal ve ekonomik yapının gelişimi ve çağdaşlık seviyesine ulaşma durumunu ifade eder. Eğitim ve kalkınma birbirinden ayrılmaz nitelikte, birbirini etkileyen ve birbirleriyle ilişkili olan ve tüm ülkeler için önem taşıyan iki temel kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınmanın sağlanması için gerekli insan gücünü yetiştirmek, geliştirmek ve fertleri üretici hale getirmek hedef olarak alındığında, bu hedefe ulaşmak için kullanılacak araçlardan en etkili olanı şüphesiz eğitim olacaktır. Eğitim süreci bünyesinde ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli sayı ve nitelikte insanın yetiştirilmesi hedefini barındırmaktadır. Bu nedenle bir ülkenin gelişmişlik kriterlerine bakılırken değerlendirilen en önemli ölçütlerden birisi de eğitim olmaktadır. Bu çalışma kapsamında eğitim-kalkınma ilişkisi, eğitimin kalkınma üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri incelenmiş, kalkınmanın aracı olarak eğitimde hangi temel ilkelere hareket edildiği literatürde yer alan temel çalışmalar değerlendirilerek incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla eğitimin kalkınma sürecindeki rolünün ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak eğitimle ilgili temel kavramlar detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmış, eğitimin önemi ve amaçları üzerinde durulmuştur. Sonrasında kalkınma kavramı ele alınmıştır. Kalkınma kavramı ele alınırken büyüme ve azgelişmişlik kavramlarına da değinilmiştir. Son olarak eğitim ile kalkınma kavramı birlikte ele alınarak karşılaştırma ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Kalkınma, Azgelişmişlik.

ABSTRACT

While the concept of development generally refers to the attempt of political powers to change the social structure by following certain economic and social policies in order to increase the welfare level of individuals, education refers to the process of systematically providing individuals with the knowledge and skills necessary for their lives and acquiring social and moral values. Education brings about changes in an individual's knowledge, skills, attitudes and behaviors; It can be thought of as the process of transferring cultural inheritance from generation to generation. Development refers to the development of the social and economic structure and reaching the level of modernity, which is also related to the sovereignty of countries. Education and development appear as two fundamental concepts that are inseparable from each other, affect and are related to each other, and are important for all countries. When the goal is to train and develop the manpower required to ensure development and to make individuals productive, the most effective tool to be used to achieve this goal will undoubtedly be "education". The education process includes the aim of raising the necessary number and quality of people for economic and social development. For this reason, one of the most important criteria evaluated when looking at the development criteria of a country is education. Within the scope of this study, the education-development relationship, and the direct and indirect effects of education on development were examined, and the basic principles used in education as a tool of development were tried to be examined by evaluating the basic studies in the literature. This study aims to reveal the role of education in the development process. For this purpose, firstly, the basic concepts related to education were tried to be explained in detail, and the importance and purposes of education were emphasized. Afterward, the concept of development was discussed. While discussing the concept of development, the concepts of growth and underdevelopment are also mentioned. Finally, the concepts of education and development were discussed together and comparisons and evaluations were made. In the conclusion section of the study, various suggestions are included.

Keywords: Education, Development, Underdevelopment.

1. GİRİŞ

Kalkınmanın sağlanması için gerekli insan gücünü yetiştirmek, geliştirmek ve fertleri üretici hale getirmek hedef olarak alındığında, bu hedefe ulaşmak için kullanılacak araçların en etkili olanı olarak eğitimin ön plana çıktığı görülmektedir. Eğitimin tetiklediği etkenler aracılığı ile bilgi ortaya çıkmakta ve yaygınlaşma ortamı bulmaktadır. Günümüzde bilgi, ekonomik alanda sermaye ve emek faktörlerinin önüne geçmiştir. Üretim artışı ve ekonomik gelişme bilgi aracılığıyla çok daha kolay ve ucuz bir şekilde sağlanmaktadır. Eğitim, bir ülkenin gelişmişlik kriterlerine bakılırken değerlendirilen en önemli ölçütlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bir ülkenin refah ve mutluluğu; o ülke insanların nitelikli ve sürekli bir eğitim almaları ve bununla kazandıkları bilgi, beceri ile ekonomik büyümeye yapabilecekleri katkıya bağlıdır. Sosyoekonomik gelişmenin en önemli itici gücünü ve verimlilik artışının en önemli unsurunu, bir toplumun eğitim düzeyi oluşturur. Eğitimin kalkınmada üstleneceği rolün ortaya konulması amacıyla öncelikle eğitim konusu ele alınacaktır.

2. EĞİTİM

Eğitim, tek tanım altında toplanamayan geniş ve karmaşık bir kavramdır. Bu nedenle eğitime ilişkin çok farklı tanımlamalara rastlamak mümkündür. Bu farklılıklar büyük oranda eğitim kavramının soyut bir kavram olması, kapsamının çok geniş olması, dinamik bir süreci içermesi ve çok farklı teorik temellere dayanmasından kaynaklanmaktadır. Aralarında önemli farklılıklar olmasına rağmen bu tanımların ortak yönü; eğitimin bireyin bilgi, beceri, tutum ve davranışlarında değişiklik meydana getirme süreci olarak ele alınmasıdır. Eğitim en çok bilinen tanımıyla, "bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak olumlu ve istendik yönde değişiklik oluşturma sürecidir" (Ertürk, 1972: 12).

İnsan en somut ve yalın ilişkilerden, en soyut ve karmaşık ilişkilere dek her türlü süreçle iç içe olabilir. Devleti yönetecek, fabrikaları planlayacak, kuracak, işletecek, ürünleri dağıtacak, tüketecek, doğayı işleyecek, ondan ürün alacak, yuva kuracak, okul, yol, baraj yapacak, ya da tüm bunları ortadan kaldıracak, nesne ve olgularla ilgili sorun çıkaracak, ya da ortaya çıkan sorunları çözecek olan insandır. Bu nedenle insan tutarlı davranışlarla, yani problem çözücü bilgi ve becerilerle donatılmak zorundadır. Bu da ancak eğitimle olabilir (Sönmez, 2001).

Eğitim sistemini, toplum sisteminden ve toplumsal ihtiyaçlardan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Bütün ülkeler değişen modern üretim tarzlarına ve metotlarına cevap verecek tarzda okul ve öğretim işlerini yenilemek zorundadır (Duman, 1991). Çağımızda ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlardaki hızlı değişim toplumsal kurumları etkilemekte ve eğitim sistemleri de yeniden oluşum ihtiyacı ile karşılaşmaktadırlar (Alkan, 1982). Eğitim kurumları da diğer sosyal kurumlar gibi toplumun ihtiyaçlarına cevap verdikleri sürece yaşamışlar, bu fonksiyonu yerine getiremedikleri zaman önemlerini yitirmişlerdir. Bilim ve teknolojinin üretimi, bilimsel bilginin dolaşımı, yaratıcı potansiyeli yüksek bireylerin yetiştirilmeleri sonucu ülkeler, ekonomik ve siyasi yönden önemli değişimlere uğramıştır. Hızlanan bu değişim; başta eğitim alanında olmak üzere, ülkeler arasında sürekli yenileşme ve gelişme eğilimi, daha fazla bilgi, daha yeni teknoloji amacına yönelik sınırsız bir rekabeti de hızlandırmıştır. Hızla geçen zamana paralel olarak yeni oluşumlar, teknolojik atılımlar, eğitim sistemlerini de etkilemiştir.

Ders kitapları, öğretim programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde öğretmenlere kılavuzluk eden ve öğrencilerin kişisel, ekonomik ve sosyal gelişmelerine katkı sağlayan en önemli eğitim araçları arasında yer alır. Çağımızda yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen önemini yitirmeyen ders kitapları aktif öğrenmeyi sağlamak amacıyla anlamaya, yorumlamaya ve uygulamaya yönelik olarak hazırlanmalıdır. Ders kitapları eğitim sisteminin önemli bir parçası olarak kazanımların aktarılmasında ilk kaynak işlevi görmektedir.

Türkiye'nin modern bir toplum olma yönündeki çabaları incelendiğinde eğitimin, gelişim hareketinin temelini teşkil ettiği görülür. Yaklaşık bir buçuk asırdan beri devam eden batılılaşma hareketleri içerisinde, eğitim kurumları ile öğretmenlerin özel bir yeri olmuş ve eğitim, toplumun yapısını değiştiren ve topluma daha iyi yaşama seviyesi sağlayan dinamik bir sosyal kuvvet olarak kabul edilmiştir.

Eğitimin amacı, bilgi seviyesi yüksek, hem bireysel hem de evrensel bir kültüre sahip, sağlıklı bir toplum yetiştirmektir. Eğitimdeki tüm yenileşme ve gelişme girişimleri, toplumun her kesiminin ilgi alanına girmektedir. Eğitim, toplumda değişimlerden sorumlu olması nedeniyle değişime diğer sistemlerden önce uyum sağlamak durumundadır. Bir ülkenin refah ve mutluluğu; o ülke insanların nitelikli ve sürekli bir eğitim almaları ve bununla kazandıkları bilgi, beceri ile ekonomik büyümeye yapabilecekleri katkıya bağlıdır. Bunun için, sosyoekonomik gelişmenin en önemli itici gücü ve verimlilik artışının en önemli unsuru, toplumun eğitim düzeyidir.

2.1. Nasıl Bir Eğitim?

Eğitimle ilgili bütün planlı faaliyetler, belirli amaçlara ulaşmak ve belirli işlevleri gerçekleştirmek içindir. Eğitim sistemlerinin dayandığı belirli bir eğitim felsefesi, bu felsefeye göre teorik olarak yetiştirilmesi tasarlanan bir insan tipi ve oluşturulmak istenen bir toplum modeli vardır. Farklı eğitim felsefeleri, eğitimde amaç, içerik, süreç, yöntem, ortam gibi konularda farklı noktalara vurgu yapar. Eğitimin amaç ve işlevleri söz konusu eğitim felsefesinin içinde yer alır. Eğitimin amaçları konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunlar, zamana, toplumlara, ülkelerin yönetim ve eğitim felsefelerine göre farklılaşabilir.

İnsanlar eğitimi belirli bir alanda bilgi almak için talep edebilecekleri gibi hobi olarak nitelendirilecek faaliyetler hakkında da bilgi almak veya kişisel mutluluğunu arttırmak amacıyla talep edebilirler. Bu yönüyle eğitim bir tüketim malı olarak değerlendirilebilir. Eğitimi bir tüketim malı olarak ele alınması halinde eğitim harcamaları insan gereksinimlerini karşılayan özelliği bakımından tüketim harcamaları olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 1996: 92).

Eğitimi bir yatırım malı olarak değerlendirdiğimizde ise yeni okullar yapılması, tahta, sıra gibi fiziksel kapasitenin artırılması, kısaca, eğitim görebilecek öğrenci sayısını arttıracak her türlü gereksiniminin tedarik edilmesi, bu anlamda kamu ve özel sektör tarafından ayrılan kaynaklar bir yatırım harcaması olarak değerlendirilmelidir. Teknik ve mesleki eğitimin özellikle sanayileşmede ve klasik eğitimin ise, bir ülkenin kültürel ve sosyal yönden kalkınmasında önemli rol oynadığı görülmektedir (Üstünel, 2000). Bu şekilde düşünüldüğünde yapılan yatırımın ekonomi için somut bir geri dönüşü de bulunmaktadır.

2.2. Eğitim ve Üretim

Eğitimin ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden birisi olduğu kabul görmektedir. Eğitim düzeyi ile teknolojik ilerleme arasındaki pozitif ilişki, beşeri sermaye üzerinden kişi başına çıktı düzeyini etkilemenin yanında, çıktının artışı üzerinde kalıcı nitelikte etkiler yaratmaktadır. Bu durumun oluşmasında işgücünün niteliğinin yükselmesine bağlı verimlilik artışının yanında, yayılma etkisi olarak da adlandırılan, toplumun yeniliklerden yararlanma kapasitesinin artması da etkilidir. Dolayısıyla eğitim makro iktisadi boyutta; ekonominin değişen şartlarına uygun nitelikte işgücü arzını sağlaması yanında, teknolojik yeniliklerin üretim sürecine aktarılmasını kolaylaştırarak ekonominin performansının yükselmesini sağlamaktadır. İşgücü verimliliğinin artması; büyümenin ve dolayısıyla kalkınmanın hızlanmasına, rekabet gücünün yükselmesine ve uzun dönemde istihdamın genişlemesine katkı sağlamaktadır.

Eğitim-ekonomik büyüme literatürün de öncü çalışmalardan olan Barro, eğitim ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir pozitif ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Barro ve Sala-i-Martin orta ve yüksek okul seviyesindeki ortalama süreler ile ölçülen eğitime erişim değişkeninin büyüme ile anlamlı bir ilişki gösterme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Krueger ve Lindahl, eğitimin ilk seviyesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin gücünü vurgulamakta iken, McMahan ise eğitime katılım düzeylerinin yanı sıra siyasi istikrarın yüksek fiziki sermaye yatırım oranları üzerinden ekonomik büyüme ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Büyüme modeline insanı, tıpkı fiziki sermaye gibi dâhil eden Romer, modelle dünya ortalama gelirini açıklamayı amaçlamadığından Solow, Ramsey ve Diamond modellerinde olduğu gibi dünya çapında teknolojik ilerlemeyi dışsal olarak kabul etmiştir. Romer'in amacı, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını açıklamaktır ve modeli, Solow modelinin beşeri sermayeyi içerecek şekilde genişletilmesi ile elde edilmektedir. Topluların değişen büyüme oranlarına sahip olmasında, yine topluların sahip olduğu beşeri sermayenin etkili olduğu, pek çok ampirik bulguya dayalı olarak kabul edilen bir sonuçtur. Eğitim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan pek çok çalışmaya karşın, bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığını öne süren çalışmalara da rastlanmaktadır. Griliches sarsıcı nitelikteki bulguları ile eğitim ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olmadığını vurgulamaktadır. Her ne kadar literatür de bu çelişkili sonuçların, kullanılan veri setinin kalitesinin düşük olması ve ölçüm hatalarından kaynaklandığı iddia edilse de, Griliches bu iddiaları reddetmektedir. Çalışmada, ortaya çıkan bu çelişkinin nedeni olarak, beşeri sermayedeki genişlemenin kamu sektörüne emilmesi gösterilmektedir.

Bir toplumdaki eğitim düzeyinin yükselmesi, emeğin niteliğini artırarak üretim kapasitesini artırır. Emeğin niteliğindeki artış, insan sermayesine yatırım yoluyla gerçekleştirilebilir. O halde insan gücünün eğitim düzeyinin yükselmesi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki vardır (Ertek, 1996).

Bireylerin iyi bir eğitim alması ve bunun sonucunda kendilerini geliştirip beşeri sermaye düzeylerini yükseltmeleri her yönden önem taşımaktadır. İyi eğitilmiş bir birey sosyal ve ekonomik anlamda iyi bir hayat seyri elde edebilmektedir. Aynı zamanda bu durum ülkelerin hem ekonomik hem de sosyal anlamda gelişmelerine ve kalkınmalarına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle ülkelerin eğitim alanında yapmış olduğu

verimli yatırımlar gerekmektedir. Bu durum genel anlamda gelişmiş ülkelerde tamamlanmış durumda bulunmaktadır.

Eğitimin eğitilene kazandırdığı yararları dışında toplumsal yararının da olması, yurttaşlar arasında gelir farklarına bakmaksızın fırsat eşitliğini gerçekleştirme amacı, çağımızda eğitimin büyük ölçüde kamu ekonomisine üstlenilmesine sebep olmuştur. Eğitimin hem bireysel, hem sosyal hem de iktisadi boyutunun olması, bu tür faaliyetlerin kamu tarafından üretilmesine ve kontrol edilmesine neden olmaktadır. Bilginin temel güç, eğitilmiş insanın beşeri sermaye olarak kabul edildiği günümüz ekonomik anlayışında eğitimin önemi daha da artmıştır. Eğitimin kalkınmada üstleneceği rolün ortaya konulması için kalkınma kavramının ele alınması gerekmektedir.

3. KALKINMA

Çoğu iktisatçının üretimin dört temel faktörüne yönelik ortak görüşü vardır. Bu dört temel faktörden birincisi, üretime katılan her türlü beşeri kaynak anlamına gelen emektir (işgücüdür). İkincisi, insanların ihtiyaçlarının daha iyi karşılanmasına yönelik çeşitli mal ve hizmetlerin üretimini mümkün hale getiren ve emeğin üzerinde uygulandığı her türlü doğal faktörler anlamına gelen doğal kaynaklardır. Üçüncüsü, insanlar tarafından sonradan üretilmiş ve üretimde emeğin verimliliğini artıran üretim araçlarının tümü anlamına gelen sermayedir. Dördüncüsü ise, üretim sürecini planlayan, diğer üç üretim faktörüne kendisi sahip olmasa bile onları bir araya getirip üretime yönlendiren, insanların eğilimleri ve tercihleri doğrultusunda da mal ve hizmet üretimini örgütlemeye çalışan, dolayısıyla üretimin tüm risklerini ve geleceğin belirsizliğinden doğan tüm sonuçları kendisi yüklenen kişiler, firmalar veya kurumlar anlamına gelen girişimdir (Üstünel, 2000: 35-38).

Toplumlar ve onların siyasal varlığı olan ülkeler arasındaki mücadeleler tarihinde olduğu gibi toprak kazanmak ve vergi almak, koloni kurmak ve kaynaklarını sömürmek, pazarlara nüfuz etmek ve satış yapmak, finansal marketlere girmek ve finansal kazançlar elde etmek, vb. farklı görüntülerle karşımıza çıkan mücadele devam etmektedir. Mücadelenin temelinde ülkeler arasındaki sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel eşitsizlikleri kapatma amacı temeldir. Bu noktada, gelişmenin ulus devlet döneminde ülkeler arasındaki ilişkilerde amaç haline gelmiş tanımının "kalkınma" olarak karşımıza çıktığı görülmektedir (Atik, 2006:14).

3.1. Kalkınma Kavramının Tanımı

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerikler kazanmıştır. Hatta aynı dönemde farklı içeriklerde kullanıldığı da görülmüştür. Kavram, bazen de kendine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişim gibi kavramlarla iç içe geçmiş, onların yerine kullanılmış ve doğal olarak anlam kaymasına uğramıştır. Bugün de kavramın içeriği açık ve anlaşılır değildir. Teorilerde olduğu gibi günlük konuşmalarda da bazen sanayileşmenin, bazen büyümenin bazen de modernleşmenin yerine kullanılmaktadır. Bu nedenle ilk olarak kavramdan ne anlaşılması gerektiği, hangi toplumsal ve ekonomik olgu/olguları anlatmak için kullanılabileceği ve ardından diğer kavramlardan ne tür farklılıklarının veya onlarla ne tür ilişkilerinin olduğu ortaya konulmalıdır. Fakat bu tür bir inceleme yapılmadan önce kavramın anlam bilimsel tarihinin analizinin yapılması konuyu daha anlaşılır kılacaktır (Yavilioğlu, 2002:1).

Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyokültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir.

3.2. Kalkınma ve Büyüme

Kalkınma konusu, 2. Dünya Savaşı'ndan beri, hemen hemen bütün ülkelerin üzerinde durdukları ana sorunlardan biridir. Çünkü bu, bir taraftan bazı ülkelerin yoksulluktan kurtulması, diğer taraftan da dünya barışının korunması ve hatta kurulması demektir. Bu bakımdan konu, az gelişmiş ülkeleri olduğu gibi, gelişmiş ülkeleri de yakından ilgilendiren bir sorundur (Dulupçu, 1999:155).

Büyüme ve kalkınma kavramları farklı şeyleri ifade ederler. Büyüme, bilindiği gibi nüfus başına düşen üretim hacminde, bir yıl içinde, meydana gelen artış demektir. Kalkınma ise az gelişmiş (gelişmekte olan) ülkelerin gelişmesi anlamında kullanılır. Bu ülkeler hem hızla artan nüfuslarının ihtiyaçlarını karşılamak, hem de gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatmak durumundadırlar. Bu sebepten dolayı hızlı bir tempo ile gelişmek, yani üretimlerinde büyük artışlar sağlamak zorundadırlar. Fakat bu ülkelerde ekonomik,

sosyal, kültürel yönden gelen yapısal engeller gelişmeyi önler veya sınırlar. Gelişme yolunun açılması bu engellerin kaldırılmasına bağlıdır (Köklü, 1972:118).

3.3. Azgelişmişlik

Amerikalı iktisatçı H. W. SINGER'in deyimiyile azgelişmişlik, "görüldüğü zaman tanınması kolay, fakat tanımlanması güç olan zürafaya benzemektedir". Ne var ki, olgunun tanımlanması da gerekmektedir. Bu amaçla, S. KUZNETS'in yaklaşımına uygun olarak azgelişmişliğin, uluslararası gelişme farklılıklarına göre, ekonomik kaynakların kullanım potansiyeline göre ve toplumsal ve bireysel temel ihtiyaçların karşılanmasına göre yapılan tanımlarıdır. Azgelişmiş ülkeler, mevcut tüm ülkelere ilişkin gelişme skalasının en alt sıralarında yer alan ülkelerdir. Bu durumda, belirlenen kıstaslara göre ülkeleri bir sıralamaya sokmak ve gelişmişlerle azgelişmişleri ayıran sınırları tanımlamak yeterli olacaktır. Bu yaklaşımda sıralamanın ortalarında yer alan ülkelerin durumu belirsizlik gösterecektir. Ayrıca, kullanılan kıstaslar değiştiğinde, kimi ülkelerin sıralamadaki yerlerini değerlemek de güçleşecektir. Bu yaklaşım çerçevesinde azgelişmişliğin tanımlanmasında, gelişmiş ülkelerin yapısal özelliklerinden de hareket edilebilir.

Kaynak kullanıma durumuna göre tanımlanmasında ise, azgelişmişlik, kaynak kullanımında fiili durum ile potansiyel durumun karşılaştırılmasıyla tanımlanmaktadır. Her ülkenin kendisine göre, ekonomik kaynaklarını tam ve etkin bir biçimde kullanımına bağlı olarak ulaşabileceği bir üretim düzeyi, vardır. İşte ilgili ülkede gerçekleştirilen (fiili) üretim düzeyi, bu potansiyelden düşük ise, bu ülke azgelişmiş sayılabilir.

Azgelişmişliğin ölçülmesinde toplumsal ve bireysel temel ihtiyaçların karşılanmasına göre tanımlanmasında ise, insanın temel ihtiyaçlarının bilimsel kıstaslarla saptanmış ölçüler, kalıplar çerçevesinde karşılanması temel alınır. Bir ülke, nüfusunun büyük çoğunluğu toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarını (insanca yaşamak için gerekli masraflarını) gideremeyecek durumdaysa, o ülke azgelişmiştir.

3.4. Değerlendirme

1980'lerin sonlarından bu yana, makro iktisatçıların dikkati büyük ölçüde uzun vadeli konular (özellikle hükümet politikalarının ekonomik büyümenin uzun vadede oranına etkileri) üzerinde odaklanmıştır. Bu vurgu bir ülke için refah ve yoksulluk arasındaki farkın o ülkenin uzun vadede ne kadar hızlı büyüdüğüne bağlı olduğunun kabulünü yansıtmaktadır. Beşeri sermaye, ekonomik büyümenin belirleyicisidir. Beşeri sermaye eğitim, sağlık ve sosyal sermayenin yönlerini içermektedir. Ancak ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak eğitim faktörü ön plana çıkmaktadır (Barro, 2002: 9). Üretim, emek (işgücü), doğal kaynaklar ve sermaye faktörlerinin girişimci (teşebbüs) tarafından mal ve hizmetlere dönüştürülmesi faaliyetidir. Üretim faktörü, mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdidir (Ertek, 1996: 6).

1960'lı yıllarda planlı bir kalkınma politikası uygulamaya başlayan Türkiye'de 1964 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde Eğitim İdaresi ve Planlaması Kürsüsü açılmış, eğitim ekonomisi ve planlaması konusu ilk kez üniversiteler düzeyinde ele alınmış ve bu konuda çalışmalara başlanmıştır (Karakütük, 2000). Kalkınma önceleri, sadece ekonomik büyüme ve gelişme olarak tanımlanmıştı. Ancak yakın geçmişte ve günümüzde kalkınmanın, yalnızca insanların maddi gereksinimleri ile ilgili olmayıp, onların toplumsal koşullarının geliştirilmesi ve umutlarının gerçekleştirilmesi ile ilgili olduğu da savunulmaktadır. Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının, o ülkenin halkının, kişisel ve toplumsal elde edile gelişmesine sıkı sıkıya bağlı olduğunu savunarak, eğitim yoluyla geliştirilen ve toplumsal davranışlarla da kalkınmanın amacına uygun olan yeni değer yargılarının, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak bakımından, son derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

4. EĞİTİM VE KALKINMA İLİŞKİSİ

Gelişmekte olan pek çok ülke, hem ekonomik hem de sosyal anlamda ülkelerinin belirli bir kalkınma aşamasına ulaşması için eğitime büyük önem vermektedirler. Bunun nedeni ülkelerin ekonomik düzeyde dünya piyasasına ve rekabetine ayak uydurmak için yeni teknoloji ve gelişimlere ihtiyaç duymalarıdır. Günümüzde artık ülkelerin verimliliği nitelikli iş gücü oranından büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu nedenle de nitelikli iş gücünü elde edebilmek amacıyla eğitime verilen önem ve yatırımlar arttırılmaktadır. Bu bağlamda eğitim aslında ekonomi alanıyla yakından ilgili olmaktadır.

Kalkınma iktisadının temel konusu, ülkelerin gelişmesi için gerekli olan faktörleri belirlemek ve bunların nasıl kullanılacağını ifade etmektir. Bugün ülkelerin kalkınmalarını sağlayacak en önemli etkenlerin başında insan faktörü gelmektedir. Bu faktör, iktisat literatüründe "beşeri sermaye" adıyla yerini almıştır. Günümüzde beşeri sermaye, hızla değişen ve küreselleşen dünyanın en önemli üretim faktörü haline

gelmiştir. Kümülatif bir şekilde artan teknolojik ilerlemeler ve buna bağlı olarak gün geçtikçe çağdaşlaşan, refah seviyesi artan toplumların hemen hemen tamamı, geldikleri bu durumu, beşeri sermayenin artması için yaptıkları yatırımlara borçludurlar. Tüm bu bilgilerin ışığında eğitim ve iktisadi kalkınma arasında çok güçlü bir ilişkinin olduğu açıkça görülebilmektedir. Beşeri sermaye ve kalkınma arasındaki ilişki netleştikçe, eğitim ve eğitime yapılan yatırımların önemi tüm dünyada iyice artmaya başlamıştır. Küreselleşme hareketlerinin artmasıyla kalkınma konusu dünyanın gündemine oturmuş, kalkınma ile eğitim arasındaki ilişki önem taşır hale gelmiştir.

Günümüzde beşeri sermaye kavramı, bir kişinin iktisadi faaliyetlerdeki verimliliğinin artmasını sağlayan bilgi, beceri ve yetenekler olarak tanımlanmaktadır. Birçok yazar, kişisel verimliliği büyük ölçüde etkileyen çalışma isteği, meslek memnuniyeti ve iş doyumunu gibi duygusal etkenleri göz ardı etmiştir. Beşeri sermayenin değeri doğrudan ya da dolaylı olarak üretilen mal ve hizmetlerin tüketim değeri ile aynıdır. Mal ve hizmetlerin değeri yükseldiğinde beşeri sermayenin değeri yükselecek, mal ve hizmetlerin değeri düştüğünde beşeri sermayenin değeri düşecektir (Atik 2006: 6).

Ayrıca, beşeri sermaye, "insanların sahip oldukları niteliklerinin kendi gelirlerine ve milli gelirlere olan katkısıyla birlikte, sosyal katkıları düşünülerek geniş olarak tanımlanabileceği belirtilmiş ve beşeri sermayeyi sonuçları itibarıyla, bireyin ve toplumun iktisadi gelişmesine katkıda bulunacak ve iktisadi gelişmenin unsurlarını geliştirecek sosyal ve diğer alanlarda ki tüm nitelik ve faaliyetler olarak tanımlanmıştır (Zhao, 2008: 806).

Kalkınma kavramı, salt üretimin ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyokültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir (Han, 2002: 2). Bir ülkenin sanayileşebilmesi ve kalkınabilmesi için o toplumun birtakım asgari koşullara sahip olması gerekir.

Eğitim, kalkınmanın gerekli kıldığı kültürel ve sosyal ortamın müsait hale getirilmesini sağlayarak toplumsal örgütlenmenin etkinliğini artırmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle bilimsel araştırmalar artmakta, birçok az gelişmiş ülkede mevcut nitelikli insan gücü darboğazı aşmakta ve bilgi stoku yükselmektedir. Teknolojik gelişmeler hızlanmakta, sosyokültürel ortamın frenleyici öğeleri kırılmakta ve sonuç olarak iktisadi kalkınma hızlanmaktadır (Unay,1982: 25).

Ülkelerin eğitim düzeylerini yükseltmeleri sayesinde, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan yeni teknolojilere erişim kolaylaşmaktadır. Ayrıca bu teknoloji transferi sayesinde dışarıdan elde edilebilecek açık bilgilerin algılanması, özümsemesi mümkün olmaktadır. Ayrıca bu gelişimin de ötesinde örtük bilgilerin ortaya konulmasında ve yeni yaratıcı fikirlerle buluşların ortaya çıkmasında da önemli rol oynamaktadır. Özetle, kalkınma aşamasında veya çabasında olan az gelişmiş ülkelerin verimliliklerini arttırabilmeleri ve gelişmişlik seviyesine ulaşabilmeleri için gerekli olan insan sermayelerine de büyük önem vermek zorunda oldukları düşünülmektedir (Kaynak, 2011:347).

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dünyada ekonomik olarak kalkınmış hiçbir ülke yoktur ki insan varlığını eğitmeksizin bunu başarabilmiş olsun. Hiç şüphesiz eğitim, işgücü başına yaratılan katma değerini artırılmasını mümkün kılan ve ekonomik büyüme olgusunu sürekli hale getirerek, ülkelerin orta ve uzun dönemde kalkınma gerçekleştirebilmesini sağlayan bir olgudur. Dolayısıyla ülkelerin ekonomik olarak kalkınmasında kritik bir unsur olan eğitim meselesi, Türkiye gibi kalkınma çabası içinde olan bir ülke açısından da büyük önem taşımaktadır. Eğitim ekonomik büyüme ve sosyal gelişmenin temel belirleyicilerinden biridir. Eğitim ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir pozitif ilişkinin varlığı yadsınamaz bir gerçektir.

Eğitimin ekonominin değişen şartlarına uygun nitelikte işgücü arzını sağlaması yanında, teknolojik yeniliklerin üretim sürecine aktarılmasını kolaylaştırdığı böylece ekonominin performansının yükselmesini sağladığı söylenebilir. İşgücü verimliliğinin artması, büyümenin ve dolayısıyla kalkınmanın hızlanmasına, rekabet gücünün yükselmesine ve genişlemesine katkı sağlayacaktır.

Çalışanların kurumun amaçlarıyla özdeşleşmesinde, motivasyonlarında, personel ile iletişimlerinde, maliyetlerin azalmasında, işe odaklanmada, verim kayıplarının azalmasında, iş kazalarının azalmasında eğitimin önemli bir yerinin olması kaçınılmazdır. Eğitim ekonomisi alanındaki çalışmalar eğitimin bir üretim faktörü olarak, işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla ulusal gelirin büyümesine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bireysel, toplumsal, ekonomik ve uzun vadeli sonuçlar doğurduğundan eğitim politikalarının belirlenmesi ve sürdürülmesi önemli ve zor bir konudur. Ülkemizde fiziki alt yapı konusundaki eksikliklerin giderilmesi, mesleki eğitimin teşvik edilmesi, ilköğretim, temel eğitim ve ortaöğretime katılım oranlarının %100 seviyesine yükseltilmesi, özel üniversitelerin sayısının artırılması, yabancı dil politikalarının uygulanması gibi hedeflere ulaşılması öngörülmüştür. İnsan kaynağının ekonomik büyümeyi destekleyecek biçimde yetiştirilmesi ise ancak eğitim politikalarında gerekli değişikliklerin yapılmasıyla gerçekleştirilebilir.

Eğitimin büyüme ve kalkınma amacına hizmet edebilmesi için insani gelişmeye yönelik bir kalkınma perspektifi kurulması ve eğitim politikalarının buna göre tasarlanması, aynı zamanda bilim ve teknoloji politikalarına ağırlık verilmesi gereklidir. Eğitim yatırımlarının miktar olarak artması tek başına yeterli değildir. Önemli olan bu yatırımların doğru yerlere yapılmış olmasıdır. Öğrenci, öğretici, sistem, kurum, finans ve denetim gibi alanlarda doğru planlamaların yapılması, katılımcı, uzun dönemli sürdürülebilir, kapsamlı, iyi analizlere dayalı politikaların uygulanması toplumları kalkındırıp ileri götürecek önemli bir adımı oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, C. (1982). Eğitim teknolojisi ve öğretmen eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-379.
- Atik, H. (2006). *Beşeri sermaye dış ticaret ve ekonomik büyüme*. Ekin Kitabevi.
- Barro, R. J. (2002). Education as a determinant of economic growth.
- Dulupçu, M. A. (1999). Kalkınma iktisadı üzerine bazı düşünceler: ideolojik pratik-teorik bir sorgulama. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 5(1), 149-170.
- Duman, T. (1991). *Türkiye'de ortaöğretime öğretmen yetiştirme*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ertek, T. (1996). *Ekonometriye giriş*. Beta Yayınları.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Han, E. (2002). İktisadi kalkınma ve büyüme. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karakütük, K. (2012). *Eğitim planlaması*. Elhan Kitap Yayıncılık.
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma iktisadı*. Gazi Kitabevi.
- Köklü, A. (1972). *İktisat ilmine giriş*. Sevinç Matbaası.
- Sönmez, V. (2001). *Program geliştirme el kitabı*. Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Unay, C. (1982). *Eğitimin iktisadi kalkınma üzerine etkileri*. Ar Basım Yayın.
- Üstünel, B. (2000). *Ekonominin temelleri*. Dünya Yayınları.
- Yavilioğlu, C. (2002). Geri kalmışlık olgusu ve ekonomistik kalkınma teorileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 3(2), 49-70.
- Zhao, S. (2008). Application of human capital theory in china in the context of the knowledge economy. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(5), 802-817.